

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИДА ҲАРАКАТЛИ ЎЙИНЛАРНИНГ ПЕДАГОГИК АХАМИЯТИ

Хотамов Нурбек Болиевич

ТАТУ, Самарқанд филиали, Тиллар кафедраси Катта ўқитувчиси

Аннотация: Ҳаракатли ўйинлар болаларнинг ҳаракат фаолияти жисмоний ривожланишига, ҳаракат кўникмалари ва жисмоний сифатларнинг шаклланишида юқори самара бериши бўйича маълумотлар келтирилган.

Калит сўзлар: Ҳаракатли ўйинлар, жисмоний чиниқтириш, қўзғалиш ва тормозланиш, кузатувчанлик, топқирлик, атроф-муҳитда мўлжал олиш қобилияти, ботирлик, чакқонлик.

Abstract: Action games provide information on the effectiveness of children's motor activities in the development of physical development, the formation of motor skills and physical qualities.

Keywords: Action games, physical fitness, movement and braking, observation, resourcefulness, ability to aim in the environment, courage, agility.

Мактабгача ёшдаги болаларга таълим-тарбия беришнинг асосий мақсади ёш авлодни истиқлол мафқураси асосида соғлом, ҳар томонлама ривожланган шахс сифатида тарбиялаш ва мактаб таълимига тайёрлашдан иборатдир.

Мактабгача ёшдаги болаларга таълим-тарбия беришнинг асосий вазифалари болаларни жисмоний, ақлий ва маънавий жihatдан ривожлантиришдан, уларнинг туғма лаёқати, қизиқиши, эҳтиёжи ва имкониятларини ҳисобга олган ҳолда, миллий ва умуминсоний қадриятлар асосида мунтазам таълим олишга (мактабга) тайёрлашдан иборатдир.

Мактабгача ёшдаги болаларни ривожлантириш ва мактабга тайёрлаш жараёни олдига кўйилган мақсад ва вазифаларнинг бажарилиши ушбу мактабгача ёшдаги болалар таълим-тарбиясига кўйиладиган давлат талаблари орқали назорат қилинади.

Давлат талабларида мактабгача ёшдаги болаларга бериладиган таълимтарбия мазмунининг асосий йўналишлари ҳамда уларнинг мактабга тайёргарлик даражасига кўйиладиган минимал талаблар белгилаб берилган бўлиб, у давлат ҳужжати сифатида эътироф этилади.

Давлат талаби кўрсаткичларини белгилашда давлат ва жамиятнинг ижтимоий буюртмаси, мактабгача ёшдаги болаларнинг жисмонан соғломлиги, қобилияти, эҳтиёжи ва имкониятлари, яъни бола шахсининг устиворлигидан келиб чиқилган.

Таълим-тарбия мазмунининг асосий йўналишларида болаларни жисмоний ривожлантиришга катта аҳамият берилган.

Болаларни мактабга тайёрлашни белгиловчи муҳим кўрсаткичлардан бири уларнинг жисмоний жихатдан ривожланганлик даражасидир.

Тарбиячи мактабгача ёшдаги болалар жамоасида бўлиб, таълим ва тарбия дастурини эгаллайди, хилма-хил ўйин, ўқув ва меҳнат фаолиятини амалга оширади. «Саломатлик» тушунчасининг таркибий қисми бўлган жисмоний ва рухий бешикастлик боланинг ўсиш ва ривожланишининг нормал кечишини назарда тутди. Болаларнинг гигиеник ва жисмоний соғломликлари кўп жихатдан соғлиқни сақлаш ва халқ таълими тизимларининг ҳамкорликдаги интилишларига боғлиқ бўлади. Болаларда ҳаракат кўникма ва малакалари тез шакллана бошлайди. Уларда бўй, тана вазни ва мускул кучи тез ўсади, ҳаракат координацияси яхшиланади, ҳаракат амплитудаси, тезлиги йўналиши, темпи, ритми ифодалилигини ажрата олиш ва баҳолаш малакаси такомиллашади, ҳаракатни таҳлил қилиш, ундаги айрим фазаларни ажрата олиш қобилияти ривожланади.

Жисмоний тарбия машғулоти жараёнларида болалар қоматини тўғри шакллантириш, ўзини ўзи бошқариш, кун тартибига риоя қилиш ва гигиеник талабларга тўғри амал қилиш малакалари билан бир қаторда бола организмни соғломлаштириш ҳамда жисмоний ривожлантириш ақлий, ахлоқий, маънавий, эстетик, ирода хислатларини шакллантириш учун шароитлар яратилиши зарур. Жисмоний тарбия машғулотида болалар томонидан бажариладиган жисмоний ҳаракатлар ва жисмоний машқларнинг бола организмни ривожланишига ижобий таъсири юқори бўлишида ҳамда уларни самарали амалга оширилишида кўп жихатдан ўқитувчининг амалий билим малака ва касбий маҳоратига боғлиқдир.

Болалар билан жисмоний тарбия машғулоти жараёнида сафда тўғри туриш ва ҳаракатланиш, умумривожлантириш машқларини бажариш, тўғри нафас олиш ҳамда машқларни услубий тўғри ташкил этилиши ва меъёрий тўғри бажарилишини таъминлаш муҳим аҳамиятга эгадир.

Жисмоний тарбия машғулоти ўтказилаётган жойнинг санитария-гигиеник талабларга мос бўлиши, болалар спорт кийим ва пойабзалларни машғулоти мақсадига мослиги, болалар жисмоний ривожланишидаги тиббий, жисмоний нуқсон ва камчиликларни бартараф этишнинг ҳамда жисмоний ривожлантиришнинг муҳим воситаси ҳисобланади. Ўқитувчи томонидан машғулоти жойининг ва болаларга қўйиладиган гигиеник талабларга мос бўлишини таъминланмаса болаларнинг таянч ҳаракат аъзолари ва қоматларини тўғри шаклланишига, жисмоний ривожланишлари учун салбий таъсир кўрсатиши мумкин.

Болалар ўз ёшларига мос бўлган ҳаракатли, шу жумладан миллий ўйинлар номларини, қоидаларини билиши ва уларда фаол иштирок эта олиши, югуриш ва сакраш, ёшига мос ҳолда белгиланган меъёрларни бажариши, сафланиши, чаққон ҳаракат қилиш, чиниқтириш машқларини бажариш қабиларга ўргатиш мактабгача ёшдаги болаларнинг жисмоний ривожланишини таъминловчи таълим-тарбия мазмунининг асосини ташкил этади.

Жисмоний тарбия машғулотларини ташкил этишда болаларнинг ёши, жинси, шахсий-рухий ва физиологик хусусиятлари ҳисобга олиниши зарур. ўқитувчи томонидан болаларнинг мунтазам равишда кун тартиби ва гигиеник талабларга тўғри риоя қилиш, ўз вақтида тўғри овқатланиш, эрталабки бадан тарбия машғулотларини тўғри ташкил этилишини доимий назорат қилиб борилиши керак.

Ўйинларнинг келиб чиқиши ва тарихи ҳақидаги маълумотлар бизгача XI асрнинг буюк мингвисти, тарихчиси, этографи Махмуд Қошғарийнинг «Девону луғотит турк» китоби орқали етиб келгандир. Асарда ўзбек ҳаракатли ўйинларини бошлашдан олдин амалга ошириладиган чақириш, тўпланиш, ўйин боши, чек ташлаш каби ўйин шаклларида намуналар келтирилган.

Бунинг учун ўйиндаги ҳаракатлар боланинг ўзини бошқара олиш малакасига мос бўлишига; бу ҳаракатлар тизимли машқларда олдиндан ўзлаштирилган бўлиши лозим.

Ҳаракатли ўйинларни мунтазам ўтказиш болаларда ўз ҳаракатларини бошқаришни ривожлантиришга ёрдам беради, улар гавдасини тартибга солади, яъни турли зўриқишда ҳаракат қилишга ўргатади.

Ўйинлар болани жуда чаққонлик, муайян мақсад ва тезкорлик билан ҳаракат қилишга; қоидаларни бажариш, ўзини тутиш, ўртоқликни қадрлай олишга ўргатади.

Илк ёшли болалар оилаларда боланинг дастлабки ҳаракати билан боғлиқ овунмачоқлар, эрмак ўйинлар ёрдамида тарбияланганлар. Ундан каттароқ ёшдаги болалар ҳаётида ранг-баранг ҳаракат мазмунига эга булган (ўз ичига болаларни ром қилувчи ўйин бошланмалари, хиргойилари, санашмачоқларни олувчи) халқ ўйинлари катта ўрин олган.

Ҳаракатли ўйинлар жисмоний тарбиянинг асосий воситасидир. Ҳаракатли ўйинлар болаларнинг ҳаракат фаолияти жисмоний ривожланишига, ҳаракат кўникмалари ва жисмоний сифатларнинг шаклланишига, организмнинг функционал фаолиятини оширган ва эмоционал қувноқлик туйғуларини кучайтирган ҳолда саломатликни мустаҳкамлашга ижодий таъсир этади.

Ҳаракатли ўйинларни ўтказишда эришиладиган соғломлаштириш самараси болаларнинг ўйин фаолияти жараёнида юзага келадиган ва бола руҳиятига яхши таъсир этадиган ижобий эмоциялар билан узвий боғлиқдир. Эмоционал кўтаринкилик болаларда барча учун умумий бўлган мақсадга эришишга интилиш уйғотади ва у вазифаларни аниқ тушунишда,

ҳаракатларнинг ўзаро мослигида, фазода ва ўйин шароитларида аниқ мўлжал олишда, топшириқларни тезлаштирилган суръатда бажарилиши лозим.

Болаларнинг мақсадга эришишга нисбатан кучли иштиёқи ва завқли интилиши асосида турли тўсиқларни енгиб ўтишга ёрдам берувчи ироданинг роли ошади. Ҳаракатли ўйинлар болалар томонидан аввал эгалланган ҳаракат кўникмаларини такомиллаштириш ва жисмоний сифатларни тарбиялаш методи бўлиб хизмат қилади.

Ўйин жараёнида бола ўз эътиборини ҳаракатни бажариш усулига эмас, балки мақсадга эришишга қаратади. У ўйин шартларига мувофиқ ҳаракат қилади, бунда чакконлик кўрсатади ва шу аснода ҳаракатларни такомиллаштиради.

Ҳаракат фаолияти сифатида ҳаракатли ўйин муайян ўзига хос хусусиятларга эга: у боладан сигнал ва ўйинда тўсатдан бўладиган ўзгаришларга тезда жавоб беришни талаб қилади. Деярли ҳар бир ҳаракатли ўйинда ҳаракатлар ва болалар ҳаракатига оид сигналлар мавжуд. Масалан «чумчуқлар ва автомобиль», «самолётлар».

Ўйиндаги фаол ҳаракат фаолияти бола кўзғалиш ва тормозланиш жараёнларини такомиллаштирган ҳолда нерв тизимини машқ қилдиради, кузатувчанлик, топқирлик, атроф-муҳитда мўлжал олиш қобилиятини, ботирлик, чакконлик ташаббус кўрсатиш, мақсадга эришишнинг мустақил усулини танлашни тарбиялайди.

Биз қуйидагиларни тавсия қиламиз: Ҳаракатли ўйинлар жисмоний тарбия ва спорт тизимида асосий восита сифатида, спорт турларининг турли хил машқларидан фойдаланиш билан бир қаторда, ҳаракатли ўйинларни кенг қўлланиши, энг аввало ёшларни ҳар томонлама жисмонан ва рухан соғлом бўлиб вояга етишига ёрдам берса, иккинчи томондан у ёшларни тарбиялашдаги асосий воситаларидан бири бўлиб хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Усмонхўжаев Т., Хотамов Нурбек, Толипжонов А. «500 ҳаракатли ўйинлар.» Тошкент янги аср авлоди 2014. 320 б.
2. Усмонхўжаев Г.С. “Ҳаракатли ўйинлар” Т. Медицина 1999 й.
3. Қорабоев У. “Ўзбек халқ ўйинлари” Тошкент 2001 й
4. Азизходжаева Н.Н. Педагогические технологии педагогическое мастерство-Т. Фан ва ахборот технологиялари, 2006.